



RPW/22076/2014 P
Data: 2014-03-03

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI
PODSEKRETARZ STANU
Wojciech Węgrzyn

Warszawa, dnia 27 lutego 2014 r.

BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH	
WPL.	2014 -03- 03
ZAL. /	NR

DWMPC-III-070-17/13 / 53

Dotyczy: RPO-742891-VII-720/13/MF/MMa

Pan
Ryszard Czerniawski
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

W odpowiedzi na pismo z dnia 31 grudnia 2013 r. stanowiące kontynuację korespondencji związanej z wnioskami zawartymi w Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2012 uprzejmie przedstawiam informacje dotyczące podniesionych tam kwestii.

1. Kwestia możliwości telefonicznego porozumiewania się tymczasowo aresztowanego z obrońcą

Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego. Obecnie projekt jest poddawany konsultacjom społecznym i uzgodnieniom międzyresortowym. W projekcie tym przewidziano zmianę treści art. 217c k.k.w., poprzez określenie warunków korzystania z aparatu telefonicznego przez tymczasowo aresztowanego (zgoda organu, do którego dyspozycji pozostaje tymczasowo aresztowany) oraz podstawy odmowy wyrażenia zgody w tym zakresie (uzasadniona obawa, że zgoda na korzystanie z aparatu może skutkować wykorzystaniem go w celu bezprawnego utrudnienia postępowania karnego lub do popełnienia przestępstwa, w szczególności podżegania do popełnienia czynu zabronionego, albo gdy podstawą tymczasowego aresztowania było

uznanie, że zachodzi uzasadniona obawa, iż tymczasowo aresztowany będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne lub gdy obawa taka ujawniła się już w trakcie tymczasowego aresztowania, które zostało zastosowane lub przedłużone z innej przyczyny). Odmowa wyrażenia zgody na kontakt telefoniczny podlegać będzie zaskarżeniu. Proponuje się tym samym wprowadzenie nieznaney wcześniej instytucji prawa karnego wykonawczego. Prawo do korzystania z aparatu telefonicznego stanowi dopełnienie szeregu uprawnień składających się na prawo do adwokata, a szerzej - na prawo do obrony tymczasowo aresztowanego.

2. Uboga oferta zajęć kulturalno-oświatowych dla osób tymczasowo aresztowanych oraz skazanych

Zastrzeżenia Rzecznika Praw Obywatelskich wzbudza w tym zakresie zwłaszcza sytuacja osób tymczasowo aresztowanych. To prawda, że osoby takie korzystają z konstytucyjnej zasady domniemania niewinności, jednak organizacja zajęć kulturalno-oświatowych w przypadku tymczasowo aresztowanych jest uzależniona od większej liczby czynników, aniżeli wobec osób skazanych. Konieczność zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego, a także porządku i bezpieczeństwa w jednostce poprzez izolowanie współuczestników przestępstwa, duża liczba grup izolacyjnych, ograniczenia infrastrukturalne oraz duże zaludnienie uniemożliwiają wypracowanie modelowego rozwiązania organizacji czasu wolnego dla tymczasowo aresztowanych, które pozwalałoby im na przebywanie poza celami przez większość dnia.

Dla utrzymania właściwego poziomu oferty kulturalno-oświatowej w aresztach śledczych i wyodrębnionych dla tymczasowo aresztowanych oddziałach w zakładach karnych niezbędne jest dysponowanie odpowiednią ilością pomieszczeń, w których tego typu zajęcia mogą być realizowane. W związku z wejściem w życie z dniem 6 grudnia 2009 r. nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego, zmieniającego przepisy w sprawie kwaterowania osadzonych w warunkach niezapewniających im co najmniej 3 metrów kwadratowych powierzchni w celi mieszkalnej, dyrektorzy jednostek stanęli przed koniecznością zasiedlania świetlic dla uzyskania kolejnych, dodatkowych miejsc zakwaterowania. W bardzo dużej części jednostek nie udało się odzyskać tych pomieszczeń do tej pory z uwagi na przebywanie takiej liczby osadzonych w jednostkach penitencjarnych, która znacząco przerasta liczbę miejsc w celach mieszkalnych. W ocenie Ministerstwa Sprawiedliwości czasowy brak

możliwości korzystania przez osadzonych ze świetlicy jest jednak sytuacją mniej dolegliwą, niż przebywanie w bardziej zaludnionej celi. W przypadku zmniejszania się zaludnienia systematycznie przywraca się świetlicom ich właściwe przeznaczenie. Ministerstwo Sprawiedliwości nieprzerwanie podejmuje różnorodne działania na rzecz zmniejszenia zjawiska przeludnienia (szczegółowe informacje na ten temat zawarto w piśmie do RPO z dnia 26 września 2013 r.).

W 2013 r. w aresztach śledczych i zakładach karnych w grupowych programach uczestniczyło około 2.300 tymczasowo aresztowanych (około 35%), z czego w programach o charakterze kulturalno-oświatowym i sportowym ponad 1.000 takich osób. Ministerstwo Sprawiedliwości nie dysponuje jednak danymi dotyczącymi liczby tymczasowo aresztowanych uczestniczących w programach, które odbywają się poza celami mieszkalnymi.

Mając na względzie niedoskonałość oferty kulturalno-oświatowej kierowanej do osób tymczasowo aresztowanych, zarówno pod względem jakościowym i ilościowym, problematyka ta została objęta szczególnym nadzorem ze strony Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

Warto podkreślić, że w każdej jednostce penitencjarnej funkcjonują biblioteki dysponujące lokalem odpowiednio zabezpieczonym i wyposażonym w niezbędny sprzęt biblioteczny. Dodatkowo w większych aresztach śledczych i zakładach karnych funkcjonują punkty biblioteczne i czytelnie umożliwiające regularne wypożyczanie książek, z których bardzo często korzystają osadzeni.

Jeśli zaś chodzi o zagadnienie wykonywania pracy przez tymczasowo aresztowanych, to osoby takie przebywają zazwyczaj w jednostkach penitencjarnych właściwych miejscowo dla organu procesowego prowadzącego (rozpoznającego) ich sprawę. Zgodnie z art. 218 k.k.w. mogą oni być zatrudnieni odpłatnie lub nieodpłatnie za swoją zgodą, z tym zastrzeżeniem, że zatrudnienie tymczasowo aresztowanego poza obrębem aresztu śledczego wymaga zgody organu procesowego, do którego dyspozycji pozostaje. Tym samym wymóg, który jest konieczny dla spełnienia przesłanek tymczasowego aresztowania, w istotny sposób ogranicza im rodzaj prac przy jakich mogą być zatrudniani, choćby z uwagi na miejsce ich wykonywania. Niewielka liczba pracujących tymczasowo aresztowanych jest więc konsekwencją specyfiki procesowej ich pobytu w izolacji. Ponadto, z uwagi na realną (niedostateczną) ilość miejsc pracy, jaką można obecnie zapewnić osadzonym, kieruje się do niej osadzonych w kolejności według przesłanek wskazanych w art. 122 k.k.w.

3. Zapewnienie osadzonym mężczyznom kąpieli minimum dwa razy w tygodniu

Potwierdzam, że kwestii tej Minister Sprawiedliwości poświęca szczególną uwagę i podziela stanowisko Krajowego Mechanizmu Prewencji zaprezentowane w raporcie za 2012 rok. Obecnie występują jednak czynniki natury technicznej, finansowej i organizacyjnej uniemożliwiające powszechne wprowadzenie w jednostkach penitencjarnych drugiej kąpieli w tygodniu dla mężczyzn. Więziennictwo dysponuje budynkami, z których większość została wzniesiona kilkadziesiąt lat temu. Ze względu na to, poza nielicznymi wyjątkami, w jednostkach typu zamkniętego zasadą było funkcjonowanie wyłącznie jednej łaźni centralnej, w której przeprowadzano kąpiel dla wszystkich osadzonych. Służba Więzienna w okresie po 1989 r. nie dysponowała środkami finansowymi na zadania inwestycyjne i remontowe w ilości umożliwiającej przeprowadzenie w wystarczającej skali modernizacji jednostek, która umożliwiłaby spełnienie współcześnie obowiązujących standardów bytowych. Pomimo sukcesywnie przeprowadzanych działań, w dalszym ciągu liczba łaźni jest niewystarczająca. W przypadku większych jednostek organizacyjnych na jedną łaźnię przypada od 500 do 1.000 osób osadzonych. Według przeprowadzonej oceny, zwiększenie częstotliwości kąpieli wymaga budowy nowych łaźni, a także rozbudowy lub modernizacji istniejących instalacji ciepłej wody użytkowej oraz źródeł ciepła. Centralny Zarząd Służby Więziennej oszacował wysokość nakładów na te cele na około 10 milionów zł.

W warunkach funkcjonowania łaźni centralnych, z których korzysta nawet do 1.000 osadzonych, organizacja kąpieli dla całej populacji osadzonych stanowi złożony proces organizacyjny. W związku z koniecznością przemieszczania się osadzonych każda kąpiel wymaga zapewnienia dwukrotnego przeszukania osadzonych opuszczających lub wchodzących na „macierzysty” oddział, jak też konwojowania grup osadzonych (w niektórych przypadkach skorzystanie z łaźni wymaga opuszczenia budynku oraz przemieszczenia się po terenie jednostki). Dodatkowym utrudnieniem w aresztach śledczych jest konieczność odpowiedniego doboru grup osób jednocześnie korzystających z kąpieli, ze względu na zapewnienie dobra śledztwa, co wpływa często na ograniczenia liczby grup osób jednocześnie korzystających z łaźni. W efekcie istniejących uwarunkowań, w części jednostek organizacyjnych o największej pojemności, kąpiele całego stanu osadzonych (przy jednej kąpieli tygodniowo) przeprowadzane są w ciągu każdego tygodnia w okresie 4-5 dni w wymiarze 6-8 godzin dziennie. Realizowanie kąpieli w większym wymiarze czasowym wymagałoby uruchamiania drugiej zmiany dla funkcjonariuszy organizujących proces kąpieli,

co implikuje niemożliwe do spełnienia potrzeby etatowe. Zgodnie z szacunkami Centralnego Zarządu Służby Więziennej, skutkiem obligatoryjnego wprowadzenia drugiej kąpieli dla osadzonych mężczyzn byłoby zwiększenie wydatków bieżących o około 4 miliony zł rocznie. Na wzrost ten składałyby się zwiększone wydatki na wodę i ścieki oraz energię ciepłą niezbędną do wytworzenia ciepłej wody.

Rekapitulując, wprowadzenie obligatoryjnej drugiej kąpieli dla osadzonych mężczyzn wymaga uprzedniego rozwiązania opisanych wyżej problemów. W tym kontekście, dopóki wielkość finansowania Służby Więziennej z budżetu państwa nie będzie adekwatna do istniejących potrzeb, nie będzie możliwości, aby zrealizować postulaty Krajowego Mechanizmu Prewencji sformułowane po wizytacjach jednostek penitencjarnych, w szczególności tych, które wymagają nakładów na modernizację lub remont istniejącej infrastruktury. Dotyczy to również innych, uzasadnionych potrzeb więziennictwa w zakresie niezbędnych działań modernizacyjnych.

4. Warunki odbywania kary w systemie terapeutycznym

W polskich jednostkach penitencjarnych funkcjonują 22 oddziały terapeutyczne dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, dysponujące łącznie 1.719 miejscami. Oddziały te łącznie dysponują 629 celami o zróżnicowanej pojemności od 1-osobowych do 8-osobowych. We wszystkich oddziałach terapeutycznych znajdują się jedynie trzy cele 8-osobowe i cztery cele 7-osobowe oraz siedemnaście cel 6-osobowych. W bazie lokalowej zdecydowanie przeważają cele 2-osobowe, których jest 290 oraz 3-osobowe, których jest 103. Oddziały terapeutyczne dysponują 84 celami 1-osobowymi. W prawie wszystkich oddziałach terapeutycznych pojemność cel jest zróżnicowana. Co istotne, regulacja z art. 110 k.k.w. dotyczy również tego typu cel.

Uwzględniając specyfikę pacjentów oddziałów terapeutycznych i prezentowane przez nich zaburzenia, zróżnicowanie pojemności cel mieszkalnych daje możliwość właściwego rozmieszczenia pacjenta w zależności od jego indywidualnych potrzeb i specjalistycznych wskazań. W wielu przypadkach nie jest wskazane, aby osadzony przebywał sam w celi mieszkalnej - pobyt w celi z innymi osadzonymi wręcz korzystnie wpływa na adaptację poprzez niwelowanie napięcia emocjonalnego.

Ministerstwo Sprawiedliwości podziela pogląd, iż cele 6-, 8-osobowe w oddziałach terapeutycznych tworzą zbyt duże skupisko osadzonych. Jednakże, nie ma przepisów ograniczających liczbę osadzonych w danej celi mieszkalnej na oddziale terapeutycznym.

Nie ulega wątpliwości, iż pobyt w celi wieloosobowej zwiększa prawdopodobieństwo konfliktów ze względu na wielość i głębokość zaburzeń pacjentów terapeutycznych. Jednak należy zwrócić uwagę na trudności pojawiające się w rozwiązaniu tego problemu, tj. potrzebę dużych nakładów finansowych. Skład celi mieszkalnej w oddziale terapeutycznym każdorazowo dobierany jest przez zespół terapeutyczny. Wydaje się, że nie liczba osób w celi mieszkalnej (choć nie bez znaczenia), a przede wszystkim zasady ich zakwaterowania przy uwzględnieniu obowiązujących regulacji w tym zakresie, mają decydujące znaczenie dla atmosfery panującej w celach mieszkalnych, w tym także na oddziale terapeutycznym. Najczęściej w tych celach umieszczani są skazani pracujący, objęci terapią zajęciową, którzy większość czasu w porze dziennej spędzają poza celą mieszkalną. Warto jednocześnie podkreślić, że 6-, 7- i 8-osobowych cel jest łącznie tylko 24, co stanowi 3,8% ogółu wszystkich cel mieszkalnych.

Odnosząc się do uwagi dotyczącej deficytów regulacji prawnych określających kwalifikacje zawodowe niezbędne do podjęcia pracy na stanowisku kierownika oddziału terapeutycznego, należy ponownie podkreślić, że problem jest marginalny w świetle stosowanej obecnie praktyki zatrudniania na tych stanowiskach wyłącznie psychologów. Tym niemniej, mając na uwadze postulat KMP, w razie pojawienia się ze strony podmiotów stosujących powyższe przepisy sygnałów wskazujących na potrzebę inicjatywy ustawodawczej, Ministerstwo Sprawiedliwości rozważy podjęcie prac legislacyjnych w tym zakresie. Nadmieniam jednocześnie, że w celu zapewnienia prawidłowej obsady na stanowiskach kierowników oddziałów terapeutycznych, zgodnie z poleceniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wydanym w piśmie z dnia 16 kwietnia 2013 r. skierowanym do dyrektorów okręgowych Służby Więziennej, planowaną obsadę stanowiska kierownika działu terapeutycznego należy poprzedzić opinią Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

5. Ochrona praw osób, wobec których wykonywane są psychiatryczne środki zabezpieczające

Jak już wyżej wspomniano, w Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace nad projektem ustawy o zmianie kodeksu karnego oraz niektórych innych ustaw. Proponuje się

w nim dodanie przepisu art. 204d k.k.w. regulującego kwestie udzielania sprawcy, przebywającemu co najmniej 6 miesięcy w zakładzie, o którym mowa w art. 200c k.k.w.¹, zezwolenia na czasowy pobyt poza zakładem. Potrzeba dodania art. 204d k.k.w., dotyczącego przepustek z zakładów zamkniętych, wynika z faktu braku stosownego unormowania na poziomie ustawowym, a zagadnienie to stanowi niewątpliwie materię ustawową, zwłaszcza, że dotyczy tak doniosłych z punktu widzenia Konstytucji RP praw obywatelskich. W świetle ugruntowanych poglądów judykatury i doktryny nie ulega wątpliwości, że instytucje zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego (art. 141a k.k.w.) i przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności (art. 153 k.k.w.) nie mają zastosowania do specyficznej formy pozbawienia wolności, jaką jest pobyt w zakładzie zamkniętym orzeczony tytułem środka zabezpieczającego. Ponownie podkreślam, że nie jest sprzeczne z celem wykonywania środka zabezpieczającego dopuszczenie możliwości opuszczenia zakładu psychiatrycznego na kilka godzin lub kilka dni przez osobę internowaną, jeżeli jest to uzasadnione względami terapeutycznymi lub ważnymi względami rodzinnymi, zaś niebezpieczeństwo, że sprawca przebywający poza zakładem dopuści się czynu zabronionego lub zagrozi własnemu życiu lub zdrowiu, jest nieznaczące.

Potwierdzam, że zasadność stosowania środka zabezpieczającego podlega stałej kontroli sądowej. Sąd przed podjęciem decyzji dopuszcza każdorazowo dowód z opinii o stanie zdrowia sprawcy i postępach w leczeniu lub terapii. Opinia jest oceniana, jak każdy dowód w sprawie, przez niezawisły sąd. Zgodnie z normą art. 201 k.p.k. sąd może powołać innych biegłych, jeśli uzna, że dotychczasowa opinia posiada deficyty. Każdorazowo, decyzja sądu I instancji w przedmiocie zastosowania środka zabezpieczającego może podlegać kontroli instancyjnej.

Natomiast problematykę stosowania przymusu bezpośredniego wobec osób przebywających w szpitalach psychiatrycznych, wobec których wykonywane są środki zabezpieczające, reguluje ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego oraz wydane na jej podstawie rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 czerwca 2012 r. w sprawie sposobu stosowania i dokumentowania zastosowania przymusu bezpośredniego oraz dokonywana oceny zasadności jego stosowania.

W ramach nadzoru penitencjarnego przeprowadzane są wizytacje i lustracje szpitali psychiatrycznych. W otrzymanych sprawozdaniach sędziów penitencjarnych nie stwierdzono

¹ Mowa o zamkniętym zakładzie psychiatrycznym bądź zakładzie leczenia odwykowego dysponującego warunkami podstawowego zabezpieczenia.

nieprawidłowości w kwestii stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec osób tam przebywających. Jedyny potwierdzony przypadek nadużyć w tym zakresie został podniesiony w piśmie Rzecznika Prawa Pacjenta z dnia 30 stycznia 2013 r. Dotyczył on konkretnego zdarzenia polegającego na zastosowaniu wobec pacjenta SP ZOZ Szpitala Psychiatrycznego w Toszku środków przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek, przy przeprowadzaniu go z jednego budynku szpitala do drugiego. W udzielonej Rzecznikowi odpowiedzi z dnia 26 lutego 2013 r. Minister Sprawiedliwości podzielił opinię Rzecznika Praw Pacjenta o niedopuszczalności stosowania takiego środka przy transportowaniu (przeprowadzaniu) pacjenta. Podkreślić wypada, że w efekcie wystąpienia Rzecznika Dyrektor Szpitala Psychiatrycznego w Toszku wprowadził całkowity zakaz stosowania środków przymusu w postaci kajdanek wobec pacjentów oddziałów sądowych o wzmocnionym zabezpieczeniu w trakcie ich konwojowania na badania i konsultacje medyczne. Podniesione przez RPO postulaty w tym zakresie nadal będą przedmiotem uwagi sędziów penitencjarnych.

6. Uporządkowanie przepisów prawa dotyczących postępowania w sprawach nieletnich

Minister Sprawiedliwości podziela zgłaszane postulaty w zakresie kompleksowej zmiany regulacji obejmującej postępowanie w sprawach nieletnich i ma na uwadze konieczność opracowania w przyszłości nowego prawa nieletnich. W zakresie tym, prowadzone są prace analityczne. Należy pamiętać, że tworzenie tego rodzaju projektu jest przedsięwzięciem długotrwałym, a tematyka - jak uczy doświadczenie z dotychczasowymi powoływanymi w tej kwestii zespołami, które zajmowały się opracowaniem takiej regulacji - budzi kontrowersje i szereg problemów merytorycznych oraz legislacyjnych. Prace nad kompleksową regulacją prawa nieletnich wymagają dokładnych i szczegółowych przemyśleń celem przyjęcia kompromisowych rozwiązań, które uwzględniałyby różnorodność zgłaszanych poglądów, nie stanowiłyby przedmiotu dalszych sporów i były skuteczne.

Podkreślić należy także, że materia dotycząca prawa nieletnich z uwagi na swoją specyfikę i konieczność podjęcia odpowiednich działań w zakresie zaspakajania różnorodnych potrzeb oraz kształtowania prawidłowej osobowości nieletnich, wymaga szerokiej współpracy specjalistów z zakresu prawa, pedagogiki, socjologii i resocjalizacji. Dlatego w polskim systemie, na etapie postępowania wykonawczego, nieletni podlegają kognicji pięciu różnych resortów - Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (policyjne izby

dziecka), Ministerstwa Sprawiedliwości (zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich), Ministerstwa Edukacji Narodowej (młodzieżowe ośrodki wychowawcze), Ministerstwa Zdrowia (szpitale psychiatryczne i inne odpowiednie zakłady lecznicze) oraz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (domy pomocy społecznej), co w sposób oczywisty również ma wpływ na zakres prac nad regulacją prawa nieletnich.

Obecnie w Ministerstwie Sprawiedliwości prowadzone są prace legislacyjne nad projektem założeń ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, którego głównym celem jest zapewnienie konstytucyjności rozwiązań prawnych na etapie postępowania wykonawczego w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, poprzez uregulowanie ich w akcie prawnym rangi ustawowej.

Wskazane przez Rzecznika Praw Obywatelskich kwestie wymagające natychmiastowej regulacji prawnej, tj. poddawanie kontroli osobistej wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, dostęp nieletnich do opieki medycznej w tych placówkach oraz policyjnych izbach dziecka, kwestia monitoringu w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, stosowanie izolacji w policyjnych izbach dziecka, kontakty telefoniczne i osobiste nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka, to zagadnienia, które zostały zgłoszone przez Rzecznika Praw Obywatelskich w piśmie z dnia 13 stycznia 2014 r. jako uwagi do projektu założeń ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i w ramach prac legislacyjnych nad tym projektem poddane zostaną wnikliwej analizie.

W projekcie założeń ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (wpisanych obecnie do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów - nr projektu ZD85) przewidziano uregulowanie praw nieletnich umieszczonych w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich na gruncie ustawy. Nieletni przebywający w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich będzie miał zapewniony, między innymi, dostęp do świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych, w szczególności dostęp taki zapewniany będzie wychowance w ciąży, w czasie porodu i po porodzie, jak również będzie miał zapewnione prawo do korzystania z niezbędnego dla zdrowia wypoczynku, w tym prawo do minimum godzinnego spaceru w ciągu doby. Nieletnie wychowanki w ciąży będą miały prawo do korzystania z dłuższego spaceru, którego czas trwania określi dyrektor zakładu (w zakresie tym uwzględniono postulaty zgłaszane przez Krajowy Mechanizm Prewencji w odniesieniu do zapewnienia nieletnim codziennego wypoczynku na świeżym powietrzu).

W piśmie Rzecznika Praw Obywatelskich poruszono również kwestię ciężarnych wychowanek placówek resocjalizacyjnych. W przypadku zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich zagadnienie to jest uregulowane i monitorowane. Z wyników podejmowanych działań nadzorczych wynika, że jest to problematyka dotycząca znikomej części wychowanek. W Polsce istnieją 32 placówki tego rodzaju dla nieletnich podlegające Ministrowi Sprawiedliwości, a wśród nich funkcjonują 4 dla dziewcząt (ZP i SdN w Koronowie, ZP i SdN w Warszawie-Falenicy, ZP i SdN w Zawierciu, ZP i SdN w Mrozach). Placówki żeńskie dysponują obecnie 160 miejscami, a przebywa w nich średnio od 130 do 150 wychowanek. W latach 2010 – 2013 (stan na dzień 31 października 2013 r.), w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich przebywało łącznie 27 dziewcząt w ciąży. W poszczególnych latach skala umieszczeń tych nieletnich wyglądała następująco:

- 2010 – 5 nieletnich
- 2011 – 5 nieletnich
- 2012 – 7 nieletnich
- Do 31 października 2013 r. – 10 nieletnich

Przy stanie faktycznym nieprzekraczającym 150 wychowanek, średnio nieletnie ciężarne stanowią więc od 3,5 do 7 % ogólnej liczby dziewcząt umieszczanych w tego rodzaju placówkach. Wychowankom tym gwarantuje się dostęp do świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych zarówno w czasie porodu, jak i po porodzie (zgodnie z art. 66§2 u.p.n.). Objęte są one również wzmożoną opieką i przygotowaniem do pełnienia roli matki. W placówkach tych zatrudnieni są, w niepełnym wymiarze czasu pracy, lekarze ginekolodzy, a nadto wychowanki znajdują się pod opieką poradni „K” w pobliskich placówkach zdrowia (wykonywanie badań laboratoryjnych, USG). Ciężarne nieletnie, przebywając w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, korzystały w czasie ciąży z wizyt ginekologicznych bez ograniczeń (ich częstotliwość wynosiła od 3 do 12 razy). Jeżeli wymagały tego względy zdrowotne (były to nieliczne przypadki), dochodziło również do hospitalizacji na oddziałach ginekologicznych. Jednocześnie placówki zapewniają nieletnim w ciąży wyższą stawkę żywieniową oraz posiłki o wyższej kaloryczności. Zgodnie z wcześniejszymi wytycznymi odnośnie do stawek żywieniowych, podstawowa stawka wynosi od 7 zł do 9 zł dziennie, a wartość dziennej normy wyżywienia nie powinna być niższa niż 2.800 kcal. Z danych za rok 2012/2013 wynika, że faktyczna stawka dla nieletnich w ciąży kształtowała się na poziomie od 11 zł do ponad 14 zł dziennie, a ich kaloryczność wynosiła co najmniej 3.500 kcal. Zgodnie z nowymi wytycznymi, od stycznia 2014 roku

zwiększeniu ulegnie stawka podstawowa (od 7,50 zł do 9,50 zł) oraz stawka dla wychowanek w ciąży (od 13,50 do 15,50 zł).

Obok zajęć wymaganych szkolnym programem nauczania, prowadzone są dodatkowe zajęcia i realizowane programy mające podnosić świadomość wychowanek w zakresie świadomego macierzyństwa. Niektóre inicjatywy w tym zakresie to:

- program autorski „Rola rodziny w życiu człowieka”,
- projekt „Gdy zostanę mamą będę kochać nad życie – świadome macierzyństwo w myśl pedagogiki Janusza Korczaka”,
- zajęcia z cyklu „Ciąża 9 bezpiecznych miesięcy” - świadome przygotowanie się do macierzyństwa, całej ciąży i okresu połogu,
- kurs kwalifikacyjny doskonalenia zawodowego „Opiekunka dzieci”,
- wizyty edukacyjne w Domu Małego Dziecka,
- spotkania z położną i ginekologiem,
- projekt „Program pracy z wychowanką w ciąży”,
- autorski program „Wychowanie seksualne”.

Problemem związanym z wychowankami rodzącymi dziecko podczas pobytu w tego rodzaju placówce jest to, że część z nich jest niepełnoletnia i nie przysługuje im zatem władza rodzicielska. W przypadku, gdy oboje rodzice są niepełnoletni, zgodnie z art. 94 §3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dla dziecka musi być ustanowiony opiekun prawny, który będzie jego przedstawicielem ustawowym oraz rodzina zastępcza. Jeżeli ojciec dziecka jest znany i pełnoletni, to będzie mu przysługiwać władza rodzicielska i będzie mógł, co do zasady, przejąć opiekę nad dzieckiem. Nie oznacza to jednak, że ze strony placówek podejmowane są jakiegokolwiek działania mające na celu rozdzielenie matki i dziecka. Dyrektorzy placówek oraz sądy rodzinne podejmują starania, aby matka mogła pozostać ze swoim dzieckiem i sprawować nad nim bieżącą opiekę. Zgodne jest to z treścią art. 96 §2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Działania powyższe realizowane są poprzez wykorzystanie obowiązujących przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (umieszczenie wychowanki poza zakładem - art. 90 u.p.n. lub warunkowe zwolnienie z zakładu - art. 86 i art. 87 u.p.n.). W zależności od przyjętego rozwiązania są wobec wychowanki nadal prowadzone oddziaływania resocjalizacyjne, bądź przez zakład poprawczy, bądź też w formie orzeczonego w okresie próby środka wychowawczego, np. nadzoru kuratora sądowego - art. 6

pkt 5 u.p.n., czy też umieszczenia wraz z dzieckiem w wyspecjalizowanej rodzinie zastępczej - art.6 pkt 9 u.p.n.

Powyższe działania możliwe są jedynie, gdy przemawiają za tym m.in. szczególne względy rodzinne, a ocena zachowania nieletniej wskazuje, iż będzie możliwe roztoczenie nad nią skutecznego nadzoru - art. 90 § 1 pkt 4 u.p.n. Decyzja o umieszczeniu poza zakładem lub o warunkowym zwolnieniu poprzedzona jest wywiadem kuratora, opiniami oraz zatwierdzana przez właściwy sąd rodzinny. Stosowane rozwiązania pozwalają na wykonywanie nadzoru i dalsze oddziaływanie resocjalizacyjne wobec nieletniej nawet wówczas, gdy przebywa ona poza placówką. Istniejące regulacje, w przypadku zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, umożliwiają więc umieszczonym w nich wychowankom pozostanie z dzieckiem po jego urodzeniu.

Zadaniem zakładów poprawczych jest przede wszystkim resocjalizacja nieletnich. Placówki te dysponują doświadczoną i znakomicie wykwalifikowaną kadrą pedagogiczną, która nie jest jednak przygotowana do sprawowania profesjonalnej pieczy nad dziećmi wychowanek. Jednocześnie pomieszczenia w zakładach i schroniskach nie są przystosowane do potrzeb noworodków, ani dzieci w okresie niemowlęcym lub przedszkolnym. Ze swej strony Ministerstwo Sprawiedliwości dąży do ograniczenia do niezbędnego minimum czasu przebywania matek z dziećmi w placówkach resocjalizacyjnych, wykorzystując rozwiązania przewidziane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz innych aktach prawnych.

Z polskim

PODSEKRETARZ STANU
w Ministerstwie Sprawiedliwości

Wejciech Węgrzyn

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI
Al. Ujazdowskie 11
skr. poczt. 33
00-950 Warszawa

D6NPL-111-070-1713/53

BIURO RZECZNIKA
PRAW OBYWATELSKICH

WPL. 2014 -03- 03

ZAL. NR

BR2PO

Pan Ryszard Czerniakowski